

Қазақстан Республикасы Заңнама институтының Жаршысы

ғылыми-құқықтық журнал

№3 (44) 2016

Меншік иесі және баспагер:
«Қазақстан Республикасының
Заңнама институты» ММ
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.iz.adilet.gov.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж. №894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы
Түкиев А.С. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан) –
(төраға)
Абайділдинов Е.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Белых В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Борчавили И.Ш. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Киев, Украина)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Шерубай Құрманбайұлы – ф.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)

Редакциялық алқа құрамы
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан) – (төраға)
Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Айымбетов М.А. – ҚР еңбек сіңірген
мәдениет қайраткері (Астана, Қазақстан)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Досмырза Д.Д. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Дүйсенов Е.А. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Қанатов А.Қ. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Коньс В.Т. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Маммадов У.Ю. – з.ғ.к. (Қазан, Ресей)
Мырзаева Ш.Р. (Астана, Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Сағидан А.Ж. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Свободный Ф.К. – з.ғ.к. (Барнаул, Ресей)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бішкек,
Қызығызстан)
Тілембаева Ж.О. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Журнал редакциясы
Сақтағанов Ә.Ғ.
Колтубаева Г.Б.
Ермек А.Б.
Жұмагелдина Б.Ж.
Байленова А.Қ.

Қазақстан Республикасы Мәдениет және
ақпарат министрлігі Ақпарат және мұрағат
комитетінің БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 11219-Ж 15.11.2010 ж.

Мекен-жайы:
Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қ., Орынбор к., 8 үй
тел.: 8(7172)74-02-06;
факс: 8(7172)74-14-43
E-mail: instzak-kz@mail.ru
www.iz.adilet.gov.kz

МАЗМҰНЫ

<i>Редакция бағанасы</i>	4
<i>«Жаршының» мұрағаттық беттері</i>	
Ғ. САПАРҒАЛИЕВ Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару туралы кейбір ой-пікірлер (ҚР ЗИ Жаршысы, №1-2006, 5-8б.)	7
М.Т. ҒАБДУӘЛИЕВ Академик Ғ.С. Сапарғалиевтің жергілікті өзін-өзі басқару туралы ғылыми жарияланымына қайта оралғанда	11
<i>Азаматтық, азаматтық іс жүргізу құқығы</i>	
А.С. ТУКИЕВ, Ж.О. ТІЛЕМБАЕВА, И.Қ. ЕЛЕУСІЗОВА Сот құқықшығармашылығының кейбір мәселелері туралы	14
В.Т. ҚОНЫС Мүлікті сенімгерлік басқару институтының Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі аясындағы құқықтық табиғаты	24
Ш.Ж. ТАУКЕБАЕВА, Р.Қ. ҚАНАТОВ, А.Т. БЕКЕН Қазақстан Республикасындағы атқарушылық іс жүргізудің кейбір мәселелері (Талдамалық анықтама материалдары негізінде)	32
<i>Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс</i>	
Г.М. РЫСМАҒАМБЕТОВА, Қ.С. ЛАҚБАЕВ, К.Б. МАНАПОВ Тағы да қылмыстылықты зерделеуге экономикалық көзқарас туралы	39
Қ.Е. ИСМАҒҰЛОВ, Е.М. ЕЛУБАЙ, А.С. ӘБДІКӨРІМОВА Көлікте құқық бұзушылығы үшін әкімшілік және қылмыстық жауапкершілікті күшейту туралы	45
<i>Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану</i>	
М.А. СӨРСЕМБАЕВ ЕАЭО шеңберінде Қазақстанның АӨК экономикалық-ресурстық мүмкіндіктерін жүзеге асыруы ЕО мен оның мүшелерінің ұқсас құқықтық қатынастары аясында	54
А. IRZHANOV The definition of terrorism in international and national law: analysis and legal content (Халықаралық және ұлттық құқықтағы халықаралық терроризм ұғымы: талдау және құқықтық мазмұны)	62
D. DOSMYRZA, A. KANATOV Comparative law analysis of legislative regulation of law enforcement activity in Turkey and Kazakhstan (Түркияның және Қазақстанның құқық қорғау қызметін заңнамалық реттеудің салыстырмалы-құқықтық талдауы)	71
<i>Құқықтық мониторинг</i>	
А.Ғ. ҚАЗБАЕВА Нормативтік құқықтық актілердің құқықтық мониторингінде Ұлттық кәсіпкерлер палатасы жүргізетін қоғамдық мониторингтің рөлі мен маңызы	78
<i>Мемлекеттік тілдегі заң шығармашылығы практикасынан</i>	
Е. САҒУАНИ Заң логикасы мен тілі	83
Д.М. ШЫҢҒЫСБАЕВА Заң терминдерінің құрылымы және сөзжасамдардың құқықтық ерекшеліктері	87
<i>Жас ғалым мінбері</i>	
А.К. БЕКШЕВ Қылмыстық құқық бұзушылықты жасыру субъектісі туралы мәселе жөнінде	92
Б.К. ӘМІРХАНОВ Жасырын тергеу әрекеттері ұғымы және олардың іздестіру шараларымен арақатынасы	98
<i>Ақпараттық хабарлама</i>	
Ғылыми қызмет үшін Thomson Reuters өткізген семинарлар туралы ақпараттық хабарлама, Астана қ., 2016 ж. 28 қыркүйек	106
<i>Мерейтімі</i>	
ҚР ҰҒА академигі, заң ғылымдарының докторы, профессор Майдан Қунтуарұлы Сүлейменов 75 жаста	108
<i>Даналық ойлар</i>	109

№3 (44) 2016

Собственник и издатель:
ГУ «Институт законодательства
Республики Казахстан»

Издается с 2006 года

Все материалы журнала размещаются на сайте
www.iz.adilet.gov.kz

Включен в перечень изданий для публикации
основных научных результатов диссертаций по
юридическим наукам

(Приказ ККСОН МОН РК №894 от 30.05.2013 г.)

Состав Редакционного совета

Тукиев А.С. – к.ю.н. (Астана, Казахстан) –
(председатель)

Абайдельдинов Е.М. – д.ю.н. (Астана, Казах-
стан)

Абызов Р.М. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)

Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Борчашвили И.Ш. – д.ю.н. (Астана, Казах-
стан)

Мельник Р.С. – д.ю.н. (Киев, Украина)

Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Рахметов С.М. – д.ю.н. (Астана, Казахстан)

Малиновский В.А. – д.ю.н. (Астана, Казах-
стан)

Шерубай Құрманбайұлы – д.ф.н. (Астана,
Казахстан)

Состав Редакционной коллегии

Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Астана, Казахстан)
– (председатель)

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)

Айымбетов М.А. – заслуженный деятель культу-
ры РК (Астана, Казахстан)

Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов, Россия)

Досмырза Д.Д. – к.ю.н. (Астана, Казахстан)

Дюсенов Е.А. – к.ю.н. (Астана, Казахстан)

Канатов А.К. – к.ю.н. (Астана, Казахстан)

Конусова В.Т. – к.ю.н. (Астана, Казахстан)

Маммадов У.Ю. – к.ю.н. (Казань, Россия)

Мырзаева Ш.Р. (Астана, Казахстан)

Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Каменогорск,
Казахстан)

Сагидан А.Ж. – к.ю.н. (Астана, Казахстан)

Свободный Ф.К. – к.п.н. (Барнаул, Россия)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргыз-
стан)

Тлембаева Ж.У. – к.ю.н. (Астана, Казахстан)

Редакция журнала

Сактаганов А.Г.

Колтубаева Г.Б.

Ермек А.Б.

Жумагелдина Б.Ж.

Байленова А.К.

Свидетельство о постановке
на учет СМИ № 11219-Ж
от 15.11.2010 г. Комитета информации
и архивов Министерства культуры
и информации Республики Казахстан

Адрес:

Республика Казахстан,
010000, г. Астана, ул. Орынбор, д. 8,
тел: 8(7172)74-02-06;
факс: 8(7172)74-14-43

E-mail: instzak-kz@mail.ru

www.iz.adilet.gov.kz

Вестник Института законодательства Республики Казахстан

научно-правовой журнал

СОДЕРЖАНИЕ

Колонка редакции _____ 5

Архивные страницы «Вестника»

Г. САПАРГАЛИЕВ Некоторые соображения о местном са-
моуправлении в Республике Казахстан (Вестник ИЗ РК, №1-2006,
стр. 5-8) _____ 7

М.Т. ГАБДУАЛИЕВ Возвращаясь к научной публикации акаде-
мика Г.С. Сапаргалиева о местном самоуправлении _____ 11

Гражданское и гражданско-процессуальное право

А.С. ТУКИЕВ, Ж.У. ТЛЕМБАЕВА, И.К. ЕЛЕУСИЗОВА
О некоторых проблемах судебного правотворчества _____ 14

В.Т. КОНУСОВА Правовая природа доверительного управ-
ления имуществом в контексте Гражданского кодекса Республики
Казахстан _____ 24

Ш.Ж. ТАУКИБАЕВА, Р.К. КАНАТОВ, А.Т. БЕКЕН Отдельные
вопросы исполнительного производства в Республике Казахстан
(по материалам Аналитической справки) _____ 32

Уголовное право и уголовный процесс

Г.М. РЫСМАГАМБЕТОВА, К.С. ЛАКБАЕВ, К.Б. МАНАПОВ
Еще раз об экономическом подходе к изучению преступности _____ 39

К.Е. ИСМАГУЛОВ, Е.М. ЕЛУБАЙ, А.С. АБДЫКАРИМОВА
Об усилении административной и уголовной ответственности
за транспортные правонарушения _____ 45

Международное право и сравнительное правоведение

М.А. САРСЕМБАЕВ Реализация экономико-ресурсных воз-
можностей АПК Казахстана в рамках ЕАЭС в свете аналогичных
правоотношений ЕС и его членов _____ 54

A. IRZHANOV The definition of terrorism in international and
national law: analysis and legal content (Понятие международного тер-
роризма в международном и национальном праве: анализ и правовое
содержание) _____ 62

D. DOSMYRZA, A. KANATOV Comparative law analysis
of legislative regulation of law enforcement activity in Turkey and
Kazakhstan (Сравнительно-правовой анализ законодательного регу-
лирования правоохранительной деятельности Турции и Казахстана) _____ 71

Правовой мониторинг

А.Г. КАЗБАЕВА Роль и значение общественного мониторинга,
проводимого Национальной палатой предпринимателей, в правовом
мониторинге нормативных правовых актов _____ 78

Из практики законодательства на государственном языке

Е. САФУАНИ Логика и язык закона _____ 83

Д.М. ШЫНГЫСБАЕВА Структура юридических терминов и
правовые особенности словообразования _____ 87

Трибуна молодого ученого

А.К. БЕКИШЕВ К вопросу о субъекте укрытия уголовного
правонарушения _____ 92

Б.К. АМИРХАНОВ Понятие негласных следственных дей-
ствий и их соотношение с розыскными мерами _____ 98

Информационное сообщение

Информационное сообщение о проведенных семинарах
Thomson Reuters для научной деятельности, г. Астана, 28 сентября
2016 г. _____ 106

Юбилей

Академику НАН РК, доктору юридических наук, профессору
Сулейменову Майдану Кунтуаровичу – 75 лет _____ 108

Мудрые мысли _____ 109

№3 (44) 2016

Owner and publisher:
SI «Legislation Institute
of the Republic of Kazakhstan»

Published since 2006

All journal materials are placed on the website
www.iz.adilet.gov.kz

Included in the list of publications of basic scientific
results of dissertations on legal sciences (Order
CCES MES RK №894 from 05.30.2013)

Editorial Council members

Tukiyev A.S. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)* – (Chairman)

Abayeldinov E.M. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Abyzov R.M. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*

Belih V.S. – *d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)*

Gubin E.P. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*

Borchashvili I.Sh. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Melnik R.S. – *d.j.s. (Kiev, Ukraine)*

Moiseev A.A. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*

Muromcev G.I. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*

Rahmetov S.M. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Malinovski V.A. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Sherubai Kurmanbaiuly – *d.ph.s. (Astana, Kazakhstan)*

Editorial Board members

Kulzhabayeva Zh.O. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
– (Chairman)

Azer Aliyev – *PhD (Kiel, Germany)*

Aiyembetov M.A. – *Honored Worker of Culture
of Kazakhstan, (Astana, Kazakhstan)*

Bainiyazova Z.S. – *c.j.s. (Saratov, Russian)*

Dosmyrza D.D. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Dyusenov E.A. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Kanatov A.K. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Konusova V.T. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Mammadov U.Y. – *c.j.s. (Kazan', Russian)*

Myrzaeva Sh.R. (Astana, Kazakhstan)

Rakhimberdin K.H. – *d.j.s. (Ust-Kamenogorsk,
Kazakhstan)*

Sagidan A.Zh. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Svobodniy F.K. – *c.ps.s. (Barnaul, Russian)*

Tegizbekova Zh.Ch. – *c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)*

Tlembaeva Zh.U. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

The editorial staff

Saktaganov A.G.

Koltubayeva G.B.

Yermek A.B.

Zhumageldina B.Zh.

Bailenova A.K.

The certificate of registration of mass media
№11219-G from 15.11.2010 from the Committee
of Information and Archives of the Ministry of Culture
and Information of the Republic of Kazakhstan

Address:

The Republic of Kazakhstan,
010000, Astana, Str. Orynbor, 8,

tel.: 8 (7172) 74-02-06

fax: 8 (7172) 74-14-43

e-mail: instzak-kz@mail.ru

www.iz.adilet.gov.kz

Bulletin of Legislation Institute of the Republic of Kazakhstan

scientific and legal journal

CONTENT

Editorial _____ 6

Archive «Bulletin» page

G. SAPARGALIYEV Some thoughts on local government in the
Republic of Kazakhstan (Bulletin of LI of the RK, №1-2006, 5-8p.) _____ 7
M. GABDUALIEV Returning to the scientific publication of
Academician Sapargaliev's on local government _____ 11

Civil and Civil Procedural Law

A.S. TUKIYEV, ZH.U. TLEMBAEVA, I.K. YELEUSSIZOVA
On some issues of judicial law-making _____ 14
V. KONUSSOVA Legal nature of the property trust within the Civil
Code of the Republic of Kazakhstan _____ 24
SH. ZH. TAUKYBAYEVA, R.K. KANATOV, A.T. BEKEN Certain
issues of enforcement proceedings in the Republic of Kazakhstan (based
on Analytical report) _____ 32

Criminal law and criminal procedure

G.M. RYSMAGAMBETOVA, K.S. LAKBAEV, K.B. MANAPOV
Once again, the economic approach to the study of crime _____ 39
K. ISMAGULOV, E. ELUBAY, A. ABDYKARIMOVA
On strengthening the administrative and criminal liability for traffic
offenses _____ 45

International law and comparative jurisprudence

M.A. SARSEMBAYEV The implementation of economic and
resource capabilities of AIC of Kazakhstan in the framework of the
EAEU in the light of similar relations of the EU and its members _____ 54
A. IRZHANOV The definition of international terrorism in
international and national law: analysis and legal content _____ 62
D. DOSMYRZA, A. KANATOV Comparative law analysis
of legislative regulation of law enforcement activity in Turkey and
Kazakhstan _____ 71

Legal monitoring

A.G. KAZBAYEVA The role and significance of public monitoring,
conducted by the National chamber of entrepreneurs in legal monitoring
of regulatory acts _____ 78

Lawmaking practice in the official language

Y. SAFUANI Logic and language of the law _____ 83
D.M. SHYNGYSBAEVA The structure of the legal terms and legal
features of word formation _____ 87

Young scientist tribune

A.K. BEKISHEV On the issue of hiding subject of the criminal
offense _____ 92
B.K. AMIRKHANOV The concept of covert investigative actions
and their relationship with the investigative measures _____ 98

Announcement

The information message about the held seminars Thomson Reuters
for scientific activity, Astana, 28 september 2016 _____ 106

Anniversaries

75 years to the Academician of NAS RK, Doctor of Law, Professor
Maidan Suleimenov _____ 108

Wise thoughts _____ 109

УДК 340.113.1:16

ЗАҢ ТЕРМИНДЕРІНІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ ЖӘНЕ СӨЗЖАСАМДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Дүйсенкүл Мұхамбетжанқызы Шынғысбаева

Қазақстан Республикасының Заңнама институты Лингвистика орталығының аударма секторының аға ғылыми қызметкері,
e-mail: d.shyngysbaeva@adilet.gov.kz

Аталған мақалада аударма жасауда сөзді дұрыс қолдану мен стиліне назар аудару керектігі жайлы айтылған. Сондай-ақ бұл мақалада сауатты заң жазу үшін заң тілін терең меңгеру қажеттігі айтылады. Терминдерді дұрыс қолдану, оларды түрлі сөздермен тіркестіру арқылы жаңа сөз жасап, заңда ұтымды пайдалану жолдары қарастырылған. Сонымен бірге қазақ тілінің өте бай тіл екендігін, оның жаңа терминдер жасаудағы қызметтеріне нақтылай дәлел келтіріледі. Қолданыстағы заңнамада жаңа терминдердің жасалуының бірнеше түріне мысал келтіре отырып беріледі. Атап айтқанда:

а) екі немесе одан да көп сөздерден құралған терминдер бірнеше мағыналық байланыста болатын, басқа тілден енген термин сөздер арқылы. (мысалы: экспорт-импорт, валюталық мониторинг және т.с.с.)

ә) атрибутивтік-есімді (мемлекеттік есеп, мемлекеттік аппарат, мемлекеттік бюджет және т.с.с.);

б) етістік-субстантивтік (орталықтандырылған тәртіп, талап қою құқығы және т.с.с.);

в) көбінесе зат есімнен, сын есімнен, етістіктен құралатын, бірнеше сөзден жасалған заң терминдері (инвестициялық қорлардың тиесілі пайлары, зейнетақы жинақтары құпиясы, үлестес тұлғалар, бағалы қағаздар нарығы және т.с.с.);

г) екі зат есімнен жасалған заң терминдері (мемлекет қаржысы, еңбек тәртібі, халықаралық келісім және т.с.с.);

ғ) сын есім мен зат есімнің тіркесіп келуінен жасалған заң терминдері (қажетті қорғану, үлестік меншік, ұсақ ұрлық және т.с.с.);

д) етістік пен зат есім тіркесінен жасалған заң терминдері (сынау мерзімі, тәртіптік жауаптылыққа тарту және т.с.с.);

е) үш және одан да көп компоненттен жасалған заң терминдері (ақша-кредит саясаты, қаржы қызметін тұтынушылар және т.с.с.);

и) зат есім мен етістіктің байланысы арқылы жасалған терминдер (пенсия тағайындау комиссиясы, куәден жауап алу, сауда ережелерін бұзу және т.с.с.).

Сонымен қатар мақалада заң тілі жалпы халықтық лексикадан бастау алатындығы, терминдер жасауда халықтық лексиканың қосар үлесі мол екендігі айтылған.

Қорытынды ретінде, заң терминдері мен заң тіркестері халықтық лексикадан екшеленіп, сұрыпталып алынған, айтуға оңай, мағынасы мейлінше дәл, тұжырымды болу керектігі туралы айтылған.

Түйін сөздер: заң тілі; сөзжасам; термин; заңнама; сөз тіркестері.

Структура юридических терминов и правовые особенности словообразования

Шынғысбаева Дүйсенкуль Мухамеджановна

Старший научный сотрудник сектора перевода Центра лингвистики Института законодательства Республики Казахстан,
e-mail: d.shyngysbaeva@adilet.gov.kz

В настоящей статье указывается, что при переводе необходимо правильно употреблять слова и принимать во внимание стиль предложения. Вместе с тем, указывается, что для грамотного изложения закона необходимо глубокие познания в юридических терминах. Рассмотрены пути правильного использования терминов, создания новых терминов сочетая их с разными словами. Также приведены примеры из «богатого» казахского языка и примеры того как создаются новые термины. Приведены примеры некоторым видам создания терминов имеющим место в действующем законодательстве. А именно:

- а) используя заимствованные с другого языка термины (экспорт-импорт, валюталық мониторинг и т.д.);
- ә) атрибутивно-существительные термины (мемлекеттік есеп, мемлекеттік аппарат, мемлекеттік бюджет и т.д.);
- б) глагольно-субстантивные термины (орталықтандырылған тәртіп, талап қою құқығы и т.д.);
- в) в основном состоящие из существительных, прилагательных глаголов термины (инвестициялық қорлардың тиесілі пайлары, зейнетақы жинақтары құпиясы, үлестес тұлғалар, бағалы қағаздар нарығы и т.д.);
- г) термины состоящие из двух существительных (мемлекет қаржысы, еңбек тәртібі, халықаралық келісім и т.д.);
- ғ) термины состоящие из существительных и прилагательных (қажетті қорғану, үлестік меншік, ұсақ ұрлық и т.д.);
- д) термины состоящие из глаголов и существительных (сынау мерзімі, тәртіптік жауаптылыққа тарту и т.д.);
- е) термины состоящие из трех и более компонентов (акша-кредит саясаты, қаржы қызметін тұтынушылар и т.д.);
- и) термины состоящие из связи существительного и глагола (пенсия тағайындау комиссиясы, куәден жауап алу, сауда ережелерін бұзу и т.д.).

Вместе с тем, в статье указано на то, что юридический язык берет свое начало из общенародной лексики, и то, что народная лексика по сей день может внести огромный вклад в создание терминов. В заключении, несмотря на то, что юридические термины и юридические словосочетания свое начало из народной лексики, их содержание должно быть точным и не должно искажаться.

Ключевые слова: язык закона; словообразование; термин; словосочетание.

The structure of the legal terms and legal features of word formation

Shyngysbayeva Duissenkul

Senior Researcher of the sector of translation of Linguistic center of the Legislation Institute of the Republic of Kazakhstan, Astana, Republic of Kazakhstan, e-mail: d.shyngysbaeva@adilet.gov.kz

This article states that the transfer is necessary to use words and take into account the style proposals properly. At the same time, it points out that the presentation to the competent law must be deep knowledge of legal terms. The ways of the correct use of terms, the creation of new terms by combining them with different words. Examples of the «rich» of the Kazakh language and examples of how the new terms are also given. Examples of some types of terminology creation taking place in the current legislation. Namely:

- a) using taken from another language terms (экспорт-импорт, валюталық мониторинг);
- b) attributive-noun terms (мемлекеттік есеп, мемлекеттік аппарат, мемлекеттік бюджет);
- c) verb-substantive terms (орталықтандырылған тәртіп, талап қою құқығы);
- d) mainly consisting of nouns, adjectives, verbs terms (инвестициялық қорлардың тиесілі пайлары, зейнетақы жинақтары құпиясы, үлестес тұлғалар, бағалы қағаздар нарығы);
- i) terms consisting of two nouns (мемлекет қаржысы, еңбек тәртібі, халықаралық келісім);
- f) terms consisting of nouns and adjectives (қажетті қорғану, үлестік меншік, ұсақ ұрлық);
- g) terms consist of verbs and nouns (сынау мерзімі, тәртіптік жауаптылыққа тарту);
- h) term consisting of three or more components (акша-кредит саясаты, қаржы қызметін тұтынушылар);
- i) terms consisting of a noun and a verb connection (пенсия тағайындау комиссиясы, куәден жауап алу, сауда ережелерін бұзу).

However, the article pointed out that the legal language originates from a nation-wide vocabulary, and that the people's vocabulary this day can make a huge contribution to the creation of terms.

In conclusion, despite the fact that the legal terms and legal phrase originates from the popular lexicon, their content must be accurate, and should not be distorted.

Key words: language of law, derivation, termin, collocation..

Қоғам дамудың жаңа сатысына көтерілген сайын халықтың тұрмысына, ғылымға, техникаға, өмірдің барлық саласына тың өзгерістер ене бастады. Осыған байланысты, көптеген жаңа атаулар, соны ұғымдар пайда болады, яғни тілдегі бұрыннан бар атаулардың мағыналары өзгереді немесе мүлдем жаңа сөздер, жаңа терминдер пайда

болады. Осындай жолдар арқылы туындайтын, халық тұрмысында өзгерістер болған сайын жетілдіріп отыруды қажет ететін терминология саласының бірі – заң терминдері.

Тіл – өмірмен өзектес жанды құбылыс. Сондықтан оның сөздік құрамы әрдайым өзгеріп, толығып дамып отырады. Әр дәуір, әр халық өзіне қажетті жаңалықтарды

туғызса, сол жаңа зат, құбылыс, ұғым, іс-әрекеттердің өз атаулары пайда болады. Қазіргі кезеңдегі саяси, әлеуметтік, мәдени өміріміз бен ғылыми – техникалық дүниемізге қаншама жаңалықтар еніп отыр. Осыған орай қаншама осы атаулар – жеке сөздер мен сөз тіркестері пайда болып жатыр.

Қолданыстағы заңдарымызда терминдер негізгі үш түрлі жолмен жасалғандығын көруге болады. Оған заңдардан көптеген дәлелдер келтіруге болады.

а) күнделікті қолданылып жүрген заң терминдерінің күрделенуі, яғни ұғымның сөз тіркестері мен күрделі сөз, үйірлі мүшелерімен берілуі, мысалы: *сұрау салған ақпаратты табыс етуі, қаржылық тұрақтылық, қаржы нарығына шолу жасау, ақшалай-кредит, банк статистикасы, халықаралық инвестициялық позиция, төлем теңгерімін болжамдық бағалауды әзірлеу, қаржы ресурстарын шоғырландыру, халықаралық қаржылық есептілік стандарттары, банктік қызмет көрсету, сенімгерлікпен басқару, ресми баспа басылымдары, валюталық реттеу, кәсіпкерлік қызмет субъектілері, мемлекеттің басым құқығы, бақылау сынақтары, экспорттық операциялар, шикізат тауарларының сынамалары (үлгілері), мемлекет меншігі, бухгалтерлік есеп жүргізуді автоматтандыру, шектеулі ықпал ету шаралары, жарғылық капиталдарына қатысу үлестері, орындалуын бақылауды жүзеге асыру тәртібі және т.с.с.* көптеген сөз тіркестері арқылы заң терминдерінің күрделену процесі жүріп отырғандығын байқаймыз;

ә) бұрын қолданылған сөздерге тіркестер қосылып, мағыналық өзгерістерінің кеңеюі арқылы берілуі, мысалы: *кредиттік тарих, дерекқор, анықтамалық, аударымдар жасау, сенімгерлік, бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры, шоғырландырылған, лауазымдық өкілеттіктерін, нұсқама, қолжетімді, валюталық опрециялар, мүліктік міндеттемелер, тәртіптік жауаптылық, терісқылық, қаржыжүйесінің тұрақтылығы, ресми мөлшерлеме, сыйақы мөлшерлемелері, ең төменгі резервтік талаптар, сандық шектеулер, қысқа мерзімді ноталар, бағалы қағаздар, биржалық нарықтар, айналысқа шығару, ділгерлікті анықтау, соңғы сатыдағы қарыз беруші,*

қаржы жүйесінің тәуекелдері, өтімділігі жоғары және т.с.с. көптеп келтіре беруге болады;

б) басқа тілден енген термин сөздер арқылы, екі немесе одан да көп сөздерден құралған терминдер бірнеше мағыналық байланыста болады, мысалы: *экспорт-импорт валюталық бақылау, валюталық мониторинг, валюта режимі, резиденттер мен резидент еместер, валюталық бақылау агенттері, банктік және валюталық заңнама, шетел валютасы, депозитке салу, кредиттік рейтингі, резервтік позиция, банктік конгломерат, аудиторлық ұйым, коммерциялық ұйымдардың облигациялары және т.с.с.*

1. **Атрибутивтік-есімді:**¹ *мемлекеттік есеп, мемлекеттік аппарат, мемлекеттік бюджет, әкімшілік органдары, рұқсат куәлігі, банк құқығы, мемлекеттік реттеу, мемлекеттік статистика, қаржы нарығы, ұлттық валюта, орталық банк, халықаралық банк, жауапкершілігі шектеулі серіктестік, қаржы ұйымдары, кәсіпкерлік қызмет субъектілері, мемлекеттік эмиссиялық бағалы қағаздар және т.с.с.;*²

2. **Етістік-субстантивтік:** *орталықтандырылған тәртіп, талап қою құқығы, мүлік жалдау шарты, қорқыту арқылы талап ету, айқындалмаған қасақаналық, алимент төлеу борышы, әлеуметтік дамыту қоры, дауланып отырған құқық, жеке адамды тінту хаттамасы, заңмен қорғалатын мүдде, затты қарау хаттамасы, валюталық реттеу, банктік қызмет көрсету, лауазымдық өкілеттіктерін атқару, лауазымдық өкілеттіктерін тиімді орындау және т.с.с.;*

3. **Екі зат есімнен жасалған заң терминдері:** *мемлекет қаржысы, еңбек тәртібі, халықаралық келісім, сот органдары, өзіндік меншік, еңбек дауы, сенімхат, ақша қаржысы, мемлекеттік қылмыстар, мемлекеттік гимн, мемлекеттік жалау, азаматтық заңдар, азаматтық талапкер, дипломатиялық өкілділік, қарыз шарты, мердігерлік шарт, тапсырма шарты, халықаралық шарт, құқық мәдениеті, банк жүйесі, құқықтық мәртебесі, ақша-кредит саясаты, мемлекеттік орган, заңды мүдде, эмиссиялық бағалы қағаздар, төлем жүйелері, шикізат тауарлары, меншік иелері, мемлекеттік көрсетілетін қызмет, пошта операторы, депозиттік серти-*

¹ Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі, Алматы, 1974 ж.

² «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы» 1995 жылғы 30 наурыздағы Қазақстан Республикасының Заңы

фикаттар, борыштық бағалы қағаздар, валюталық құндылықтар, репатриация талаптары, құйма алтын және т.с.с.;

4. Сын есім мен зат есімнің тіркесім келуінен жасалған заң терминдері: қажетті қорғану, үлестік меншік, ұсақ ұрлық, авторлық құқық, жолдастық сот, ақшалай талаптар, жалған куәлік, қылмыстық ниет, қылмыстық жаза, заңды тұлғалар, аудиторлық ұйым, жылдық есеп, сақтандыру тобы, үлестес тұлғалар, кеңес хаттамасы, тексеруші қызметкерлер, аралық актілер, құжаттамалық тексеру, автоматтандырылған жүйелер, бағалы қағаздар, коммерциялық құпия, ақшалай талаптар, қадағалау функциялары, сақтандыру құпиясы, валюталық реттеу, валюталық бақылау, ақша төлемдері, бухгалтерлік есеп, қаржылық есептілік, кредиттік бюролар, жүйелік тәуекелдер, дербес теңгерім, күмәнді банкноттар, күмәнді монеталар, жойылған банкноттар, салу тәуекелі және т.с.с.;

5. Етістік пен зат есім тіркесінен жасалған заң терминдері: сынау мерзімі, тәртіптік жауаптылыққа тарту, қызметке тағайындау, қызметтен босату, айып тағу, айналысқа шығару, айналыстан алып қою, активтерді айырбастау, қарыздары беру, төлемдер тағайындау, мәліметтер ұсыну, банк шоттарын ашу, электрондық ақша шығару, аукциондар өткізу, брокерлік қызмет, дилерлік қызмет, кассалық операциялар жүргізу, инкассациялау қағидалары, шарттар жасасу, билік жүргізу, аударымдар жасау, кадрлар даярлау, кірістерді заңдастыру, исламдық қаржыландыру, қаржы ресурстарын шоғырландыру, тәуекелдерді реттеу, мүддесін білдіру, және т.с.с.;

6. Үш одан да көп компоненттен жасалған заң терминдерін де жиі кездестіруге болады. Мысалы: ақша-кредит саясаты, қаржы қызметін тұтынушылар, ақша-кредит статистикасы, ақшасыз есеп айырысу, ұқыпсыз ұсталған мүлік, заңды күшіне енгізу, ақшалай аманат қаржы, төленбеген алымды өндіру, мемлекеттік эмиссиялық бағалы қағаздар, қолма-қол ақша айналымы, борыштық мүлікке тиым салу, сақтық кассасындағы аманат ақша, қорқыту арқылы талап ету, сот шешімін орындау мерзімі, ұзақ мерзімге салынған ақша, судьяның жеке өзі шығарған қаулысы, ең жоғарғы күші бар нормативтік акт, сот шешімін орындау мерзімі, банк шоттары, бағалы металдардағы активтерді

басқару, шикізат тауарларының сынамалары, жүйелік тәуекелдерді реттеу, қаржы ұйымдарының сыртқы борышы, қолма-қол ақша айналысы, төлем жүйесінің жұмыс істеуін қамтамасыз ету және т.с.с.;

7. Зат есім мен етістіктің байланысы арқылы жасалған терминдер: зейнетақы тағайындау комиссиясы, жалақы алу құқығы, куәден жауап алу, саудақағидаларын бұзу, мемлекеттік статистиканы жүргізу, қызметке тағайындау, қызметтен босату, пайда табу мақсаты, тарату тәртібі, ақпаратты табыс ету, экспорттық операцияларын бақылау, тәуекелдерді реттеу, пайдалану бағыттары, терроризмді қаржыландыру, аударымдар жасау, билік жүргізу, залалдарды өтеу, индекстеу нәтижелері, атқарушы-өкімші шешімдер, шарттар жасасу, басқару нәтижелері, оралымды басқару, айналысқа жіберу, өтеу тәртібі, жойылған банкноттар, ақша төлемдері, ақша аударымдары, ақша төлемі және т.с.с.

Қолданыстағы заңдарды зерделей отырып, байқағанымыз – қазіргі қолданыстағы терминдердің сыңарлары терминдер құрамына енбеген кезінде де әдеби қолданыста болып, тілімізде еркін пайдаланылған сөздер. Ал термин мәнін алған соң ол сөздер жаңа мағынаға ие болып отыр. Бұрынғы қолданысы мен жаңадан пайда болған термин сөздер арасында мағыналық жағынан реңктік өзгешелік байқалады. Мысалы, «сыйға тарту құқылары» деген терминнің қазіргі мағынасы тіптен өзгеше, ол бұрын бір затты екінші біреуге сыйға тартуды, адамға сый жасау ұғымын білдірсе, қазіргі мағынасында заңдық сипаты бар терминге айналып отыр. Бұл терминде бастапқы мағынасынан «сыйға тарту» өте алшақтық байқалмағанымен, құқықтық сипатқа ие болып отыр. Кейде сөз мағынасының беретін ойы мүлде өзгеріп кетеді. Мысалы, «валюталық құндылықтар» бастапқы кездегі мағынасы адами құндылықтар мағынасында қолданылып келсе, кейінгі қолданысында банк айналымында қолданылатын терминге айналып отыр. Екеуі де құндылық, бірақ екі түрлі құндылық туралы айтылып отыр. Демек, қазақ тілінің бай сөздік қорынан әлі де талай жаңа термин сөздер мен терминдік сөз жасамдар, тіркестер жасалатыны анық. Сондықтан да орыс тіліндегі заң терминдерінің қазақ тіліне сай баламасын жасағанда, олардың жалпыхалықтық лексикадан бастау алатындығын, олардың көпмағыналық, омонимдік, синонимдік,

антонимдік қасиеттері барлығын, сондай-ақ, образдылық, эмоционалды, ауыспалы мағыналық та ерекшеліктері барлығын түсіне білуіміз қажет.

Сонымен қатар термин (лат.terminus – шек, шекара) – ғылым мен техниканың, өнердің, қоғамдық тұрмыстың, т.б. саласындағы белгілі бір ұғымның немесе заттың дәл (ауыспалы немесе бейнелі түрде емес) мағынасын білдіретін немесе нақты мән-сипатын аңғартатын сөз. Сондықтан кез-келген сөзді термин деп тани алмаймыз. Осы орайда академик Ә. Қайдардың: «Терминнің бәрі – сөз, ал сөздің бәрі - термин емес», - деген пікірі [1], М. Ізімұлының: «Термин қалыптастыру - көзсіз аудармалау, жасанды сөзжасам тудыру, «қазақы» балама жапсыру емес» деген ойларының [2] астарында үлкен мән жатқандығы ескерілу қажет.

Ойымызды тұжырымдай келе, термин жасауда, оларды түрлі салада заң шығаруда пайдаланған кезде, сөз жасау процесінің үздіксіз жүріп жатқандығын аңғаруға болады.

а) бір мәндегі терминдік ұғымның бірнеше мәнде қолданылуы, мысалы «саясат» сөзінің «ақшалай-кредит саясаты» банк саласындағы ақша-кредит сөзімен тіркесіп жаңа ұғымды білдіруі, «тұрақтылық» жалпы лексикада пайдаланатын сөздің «баға» сөзімен тіркесіп, банк саласындағы «баға тұрақтылығы» банк саласындағы тіркеске айналуы, «үмітсіз талаптар» сөз тіркесі жалпы лексикадан заң тілінің сөздік тіркесіне айналған. Осындай мысалдарды көптеп келтіре беруге болады. Бұдан шығатын қорытынды жалпы лексикадағы сөздердің терминдік сөз құрамдарын әлі де толықтыруға қызмет жасайтындығы.

ә) көптеген терминдердің синонимдік қатар түзеуі, мысалы, іркіліссіз- тоқтаусыз, табыс-кіріс, залал-шығын және т.с.с.

Термин қай кезде де нақтылығымен, дәлдігімен бағалы. Ғылыми ұғымдардың қазақ тілінде мағынасын терең ашып

жеткізетін және өзі жатық, құлаққа жағымды, көпшілік ұғынып қабылдайтын терминдерді әлі де көптеп қалыптастыру қажеттігі бүгінгі өмір талабынан туындап отыр. Әр ғылымға аса қажетті басты ұғымдарды, негізгі ұғымдар жүйесін дәл анықтап беретін сөздерді - қалыптасқан терминдерді орнымен қолданудың үлкен танымдық мәні бар. Терминдер толық мәнінде сапалы болу үшін ол жалпыға түсінікті, мағынасы мейлінше нақты, айқын болуы шарт және ғылыми терминология құрамындағы басқа ұғымдармен тығыз байланысты, қолдануға ыңғайлы болмақ.

Сондықтан да термин жасау, қалыптастыру, терминологияны жүйелеу, реттеу жұмыстарын дұрыс жолға қою, жалпы ғылыми-техникалық терминологияның даму бағытын белгілеу - бүгінгі күннің кезек күттірмейтін өзекті мәселелері болып табылады.

Ал термин жасау, жасалған терминдерді – үнемі қадағалап, реттеп отыруды қажет ететін өте жауапты жұмыс. Олай болмаған жағдайда терминологиядағы жүйеліліктің, реттіліктің бұзылары сөзсіз, терминологиямыздағы бірізділік сақталмай әр автор өзінше термин жасап, термин қолдану жұмысының жүйеленбеуі, өкілетті орындардың өз қызметін тиісті деңгейде атқара алмай отыруынан деп түсінуге болады.

Мемлекеттік мәртебеге ие болған қазақ тіліне қоғамдық өмірдің барлық саласындағы қызметін атқару міндеті жүктеліп отыр. Тілдің ғылым саласындағы қызметінің жүзеге асуы ғылыми терминологияның жасалуымен, жүйеге түсуімен тікелей байланысты. Жаңа терминдер жасап, ғылыми-техникалық терминологияны ұлт тілі негізінде қалыптастыру үшін термин шығармашылығында іске қосылатын амал-тәсілдер, термин жасауда басшылыққа алынған қағидаттар мен терминдердің пайда болу арналары айқындалды.

Әдебиет

1. Ә. Қайдар. Қазақ терминологиясына жаңаша көзқарас. – Алматы, 1993. - 99-112 б.
2. М. Ізімұлы. Заңи терминдердің түсіндірме сөздігі. - Алматы, 2000. - 312 б.

References

1. Kaidar A. Kazak terminologiyasyна zhanasha kozkaras. - Almaty, 1993. - 99-112 p.
2. Izimuly M. Zani terminderdin tysindirne sozdigi. - Almaty, 2000. - 99-112 p.